

Іпотечна криза в США та її можливий вплив на фінансову систему України

Проаналізовано проблеми валютно-фінансових дисбалансів, що впливають на стан банківської системи України, визначено ряд заходів Національного банку України з метою посилення фінансової стабільності та зменшення залежності банківської системи від зовнішніх запозичень, а також зазначено можливі наслідки впливу негативних тенденцій на фінансову систему України у разі поглиблення світової фінансової кризи.

Ключові слова: зовнішні запозичення, золоте правило, інфляція, іпотечна криза, Національний банк України, ризик валютного кредитування.

На сучасному етапі розвитку в умовах глобалізації економіки в Україні й надалі поглиблюють дисбаланси, зумовлені неадекватністю темпів та структури зростання доходів населення і динаміки кількісних та якісних показників економічного розвитку. Погіршення показників фінансового рахунку платіжного балансу в умовах стійкого від'ємного сальдо поточного рахунку створює додаткові ризики для валютної та фінансової стабільності країни.

Криза на світових фінансових ринках, яка збільшується в масштабах і стимулюється іпотечною кризою в США, викликає занепокоєння, і безперечно вплине на транскордонний рух капіталів і зовнішньоекономічну діяльність України, відкрита економіка якої дуже глибоко інтегрована в міжнародні економічні відносини.

Безперечно, нинішня ситуація серйозна, всі країни світу потерпають через спад темпів зростання економіки США, що означає: криза на міжнародному фінансовому ринку може позначитися і на економіці країн, що розвиваються, а саме – України.

Слід зазначити, що подальші перспективи розвитку українського фондового ринку та банківської системи України багато в чому будуть залежати від ситуації на світових фондових ринках. Наслідки іпотечної кризи все ще не ліквідовані і надалі зростають. Результати роботи провідних американських і європейських банків свідчать про те, що їхні доходи через іпотечні збитки помітно знизилися.

Унаслідок інтенсивного міжбанківського кредитування неповернення кредитів стало проблемою не тільки банків – прямих кредиторів, а й багатьох банків-субкредиторів. Купівля європейськими та азійськими банками фінансових інструментів, прив'язаних до нерухомості, призвела до перенесення наслідків американської іпотечної кризи на Євразійський континент. Глобальне міжбанківське кредитування та перекредитування, яке дало у 2001–2005 рр. позитивний мультиплікативний ефект, зараз має негативний мультиплікативний реверс, що й призвело до швидкої транснаціоналізації та глобалізації американської іпотечної кризи.

До іпотеки підключилися численні небанківські установи, які працювали з високими ризиками, недостатньо оціненими регуляторами та інвесторами. Країни Європи та Азії купували складні фінансові інструменти розкручених фінансових

установ США, широко використовуючи сумнівні угоди з ф'ючерсами (Societe Generale), технічний продаж, маржинальні угоди (Citigroup, Merrill Lynch), що відіграло на фондовому ринку роль снігового валу. Тому, врешті-решт, підсумку американські проблеми спровокували масштабну фінансову кризу, яка призвела до дефіциту і подорожчання кредитних ресурсів у всій світовій фінансовій системі [2].

Надмірно поширилася практика «сек'юритизації» проблемних кредитів. Передбачаючи можливість неповернення, багато банків та фінансових інституцій почали консолідувати іпотечні кредити і, конвертувавши їх в інші фінансові інструменти, продавати іншим фінансовим інституціям, зокрема зарубіжним банкам (переважно Великобританії, Франції, Німеччини, Японії). Цей процес відбувався непрозоро. Досі немає статистики, скільки проблемних іпотечних кредитів консолідовано, скільки – конвертовано в інші фінансові інструменти, скільки разів їх було перепродано і скільки фінансових інструментів у підсумку виявилися прив'язаними до заставленої нерухомості. Поки що йдеться мова про 10 великих банків і понад сотню дрібніших та небанківських фінансових установ. Утворилася фінансова піраміда, параметри якої – близько 1 трлн. дол. США [2].

Фахівці говорять про 2001–2007 роки у США як про період надмірної лібералізації банківської системи, й особливо кредитної діяльності. Діяльність ФРС теж оцінюють критично, вказуючи на її неадекватне реагування, невчасне підвищення та зниження ставок, надмірне послаблення контролю тощо. Експерти вказують також на слабку увагу з боку інших державних контролюючих і регуляторних органів до діяльності небанківських фінансових установ на фондовому ринку, де система контролю виявилася неадекватною реальним масштабам фінансових операцій.

У США обсяги фондового ринку у кілька разів перевищують ВВП, в Україні цей показник менший за 3%. У нас немає таких значних, як у США, масштабів прив'язки фінансових інструментів до нерухомості, а також загрозливого і неконтрольованого переплетіння фондового та іпотечного ринків [2].

Водночас висновки з іпотечної кризи в США Україні слід зробити обов'язково, і досить серйозні. Надмірна лібералізація кредитної діяльності банків США – як прямо, так і опосередковано, через європейські банки, – проявилася в Україні у вигляді надмірної доступності для українських позичальників зовнішніх ресурсів. Тривала недовіра до вітчизняних банків змінилась «накачуванням» їх грошима.

В останні роки, шукаючи додаткових джерел фінансування своїх бізнесових, і зокрема, інвестиційних потреб, як фінансовий, так і реальний сектор стали активніше звертатися на зовнішні ринки. У результаті цього недержавний зовнішній борг значно збільшився, причому найактивніше збільшували свої зовнішні запозичення вітчизняні банки (що є наслідком нерозвиненості внутрішнього фінансового ринку). Масштабні позики сформували високу залежність від ситуації на міжнародних ринках капіталу. Після кризових подій на ринку іпотечних облігацій США вартість іноземних позик для українських банків значно зросла.

У 2005–2007 рр. у понад 10 разів зросли обсяги зовнішніх запозичень українських банків, значна частина яких є короткостроковими. За 2007 р. зобов'язання банків перед нерезидентами зросли більше ніж удвічі (за 2006 р. – у 2,2 разу) – до 154 млрд. грн., а їх частка у зобов'язаннях банків збільшилась з 24% до 29%. Протягом IV кварталу 2007 р. приплив зовнішнього капіталу в Україну відновився, обсяги зовнішніх фінансових запозичень українських резидентів перевищили 10 млрд. дол. США – найбільший показники за весь 2007 р. Характерно, що вартість цих позик у значній кількості випадків навіть знизилася: від 8% у III кварталі до 7,6% у IV кварталі.

Основним джерелом зовнішніх залучень виступають міжбанківські кредити (майже 70% зобов'язань перед нерезидентами). Зазначене підвищує залежність банків України від ситуації на міжнародних ринках [4; 7].

Таким чином, американська іпотечна бульбашка немов підштовхнула українські банки до збільшення зовнішніх запозичень, значну частину яких необхідно рефінансувати в поточному році.

Через домінування кредитування в іноземній валюті споживчих потреб населення залишається актуальним питання спроможності погашення та сплати відсотків по цих кредитах позичальників, що не мають постійних доходів у цій валюті за умов можливого виникнення шоків на валютному ринку у ситуації поглиблення світової фінансової кризи. Своєю чергою можливість неповернення вагової частини кредитів у іноземній валюті фізичних осіб може значно погіршити фінансовий стан тих банків, у портфелях яких частка кредитів в іноземній валюті є значною.

В цілому, додаткову небезпеку становить домінування валютного кредитування споживчих потреб населення, що може спровокувати серйозні ризики як для ліквідності банківської системи України, так і для стабільності національної грошової одиниці.

Внаслідок інтенсивного нарощення банками обсягів кредитних операцій їх частка в активних операціях банків зросла з 76% до 78%. Число банків, у яких частка кредитних операцій в активах становить понад 80%, за станом на 1 січня 2008 р. зросло до 61 (на 1 січня 2007 р. – 47 банків). При цьому на початку 2007 р. в банківській системі спостерігалась тенденція зростання кредитних операцій в іноземній валюті більшими темпами, ніж у національній (за 7 місяців 2007 р. кредитні операції в іноземній валюті зросли на 45% проти 30% в національній валюті). У другій половині 2007 р., в т. ч. завдяки прийнятим заходам НБУ, кредитні операції в національній валюті почали зростати вищими темпами, ніж в іноземній (за серпень-грудень 2007 р. – 31% проти 22%), однак, на 1 січня 2008 р. кредити в іноземній валюті все ще становили 52% кредитного портфеля банків України (на 1 січня 2007 р. – 51%) [4; 7].

Кредити, надані фізичним особам, впродовж 2007 р. зросли майже вдвічі (за 2006 р. – у 2,3 разу), а їх частка в кредитних операціях збільшилася з 29% до 32%. Основну масу кредитів, наданих фізичним особам, становлять кредити, надані в іноземній валюті, – 65% (на 1 січня 2007 р. – 64%). При цьому населення розміщує в банках, головним чином, кошти в національній валюті – 60% від депозитів фізичних осіб. Головним чином, банки надають кредити населенню на споживчі цілі, – 74% від кредитних операцій з населенням, іпотечні кредити становлять лише 26%. Проблемні кредити фізичних осіб зросли у 2,8 разу (за 2006 р. – у 2,6 разу), що перевищує темпи приросту кредитних операцій з фізичними особами. Частка в загальній сумі кредитів, наданих населенню, зросла з 1,0% до 1,5% [4; 7].

У разі поглиблення фінансової кризи банки зазнаватимуть труднощів із зовнішнім фінансуванням та стикатимуться з проблемами виконання поточних зобов'язань, оскільки може виникнути ризик дострокового повернення коштів зовнішнім позичальникам, що також негативно вплине на ліквідність банківської системи України.

Проаналізувавши ситуацію на грошово-кредитному ринку в поточному році, слід звернути увагу на зростання в окремих банків темпів видачі кредитів при недотриманні банками «золотого правила» відповідності між термінами і обсягами залучених та розміщених коштів, які можуть призвести до погіршення якості

кредитних портфелів банків, ризику несвоєчасного повернення значної частки кредитів і, як наслідок, погіршення фінансового стану банків.

На українському ринку іпотечне кредитування почало набирати обертів тільки в 2005 р. Раніше такого сегмента кредитування в нашій країні практично не було. Утім, незважаючи на значні успіхи цього ринку в 2006 і 2007 р., частка іпотечних кредитів у структурі грошової маси України все ще незначна. Можливо, саме тому негативні тенденції на світових фондових ринках не так сильно торкнулися українських банків, а їхні акції менше постраждали від іпотечної кризи.

На українському фондовому ринку почався незначний спад індексу ПФТС, пов'язаний з тим, що нерезиденти активно продають цінні папери, переводячи активи у валюту. Річ у тім, що дефіцит грошей на світових ринках призвів до зростання універсальної банківської процентної ставки LIBOR, що впливає на вартість кредитів. У зв'язку з цим інвестори збирають валюту по всіх периферійних ринках, де вони присутні, зокрема й в Україні. Слід зазначити, що ця проблема може зумовити погіршення показника платіжного балансу країни.

Слід зазначити, що знецінення іпотечних облігацій призвело до зниження вартості всіх інших американських паперів, зокрема казначейських облігацій США. Варто відзначити, що частину своїх золотовалютних резервів НБУ зберігає в цих паперах. Криза провокує девальвацію американської валюти стосовно української. Це не тільки веде до знецінювання резервів Центрального банку, а й погіршує умови роботи для національних експортерів.

Зниження вартості долара негативно позначається на купівельній спроможності українського населення. Гривня жорстко прив'язана щодо американської валюти, а тому падіння долара до євро автоматично знижує вартість гривні стосовно європейського грошового знака. Це збільшує вартість українського імпорту, оскільки приблизно 40% імпортних товарів надходить в Україну з Європи.[3]

Криза на міжнародному фінансовому ринку може призвести до виникнення певного негативного впливу на український експорт. Україна може постраждати більшою мірою, якщо світова економіка сповільниться серйозніше, в основному, природно, через зниження попиту на сталь.

Проте, Україна перебуває у порівняно сприятливішому становищі: вона експортує продукцію переважно до країн, що розвиваються, а також продовольчі товари. А отже, зможе скористатися порівняно високим попитом, що зберігається, тому що уповільнення економіки США, як очікується, не справить миттєвого негативного ефекту на зростання економік, що розвиваються.

З одного боку, нерозвиненість фінансового ринку України певним чином амортизує прямі негативні впливи від нестабільної ситуації на світових фінансових ринках. З іншого, – зволікання з формуванням в Україні розвинутого, ліквідного та прозорого фінансового ринку призводить до накопичення дисбалансів у розвитку фінансової сфери, які за умови поглиблення кризи світових фінансів можуть реалізуватися в значно більші втрати для економіки та позначитися на стабільності національної грошової одиниці.

Можливими наслідками впливу негативних тенденцій на фінансову систему України у разі поглиблення світової фінансової кризи можуть бути:

- зниження темпів економічного зростання, посилення інфляційних очікувань та інфляції, суттєве подальше зростання від'ємного сальдо торгового балансу та валового боргу;
- погіршення доступу до зовнішніх джерел фінансування та зростання вартості зовнішніх запозичень;
- посилення ризику, пов'язаного з іпотечним кредитуванням в Україні;

- посилення ризику, пов'язаного з домінуванням кредитування в іноземній валюті споживчих потреб населення.

Враховуючи вищезазначене, зауважимо: що коли кризові явища на міжнародних фінансових ринках спостерігатимуться до кінця 2008 р., українські банки не лише втратять можливості для нарощування власних активів шляхом зовнішніх запозичень, а й стикатимуться з проблемами виконання поточних зобов'язань.

Однак поки що очевидних проблем з ліквідністю в Україні не спостерігається.

Водночас, враховуючи загострення ситуації на міжнародних ринках капіталу, українським банкам доцільно перевести увагу з дохідності на ліквідність банків. Це необхідно, щоб запобігти можливості виникнення через «ланцюгові ефекти» зовнішніх і внутрішніх ризиків.

Саме тому Національний банк постійно намагається звертати увагу Уряду на необхідність вжиття невідкладних заходів щодо розвитку внутрішнього фінансового ринку та зменшення ризиків банківського сектора на фоні розгортання світової фінансової кризи. Одночасно Національний банк намагається через використання ринкових механізмів зменшувати залежність банківської системи від зовнішніх запозичень, стимулюючи проведення активно-пасивних операцій у національній валюті.

Зокрема останнім часом Національним банком були вжиті такі заходи, як:

- *активізація роботи щодо залучення коштів банків (у т. ч. через більш ефективне використання процентних ставок за депозитними сертифікатами).*

Обсяг мобілізаційних операцій шляхом залучення коштів на тендерах з розміщення депозитних сертифікатів у січні – березні становив 18,2 млрд. грн., а в цілому за 2007 р. – 109.7 млрд. грн. Процентні ставки за депозитними сертифікатами зберігалися на високому рівні (як і в грудні минулого року) і встановлювалися на рівні від 0,5% до 8% залежно від терміну;

- *підвищення коефіцієнтів резервування за кредитами, наданими в іноземній валюті, та підвищення вимог щодо оцінки якості кредитних операцій – відповідні зміни до Положення про порядок формування та використання резервів для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків були внесені у березні та у липні 2007 р.;*
- *запровадження вимог щодо покриття регулятивним капіталом валютного ризику та ризику довгострокової ліквідності, які банки беруть на себе в процесі своєї діяльності – відповідні зміни до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні були внесені у грудні 2007 р. (набули чинності з 13 лютого 2007 р.);*
- *введення з 20 листопада 2007 р. до складу зобов'язань банків, які підлягають обов'язковому резервуванню, коштів, які залучені банками від банків-нерезидентів та фінансових організацій-нерезидентів;*
- *вдосконалення порядку отримання резидентами кредитів, позик в іноземній валюті від нерезидентів, зокрема, у частині реєстрації договорів про отримання кредитів в іноземній валюті від нерезидентів – запроваджено реєстрацію відповідних договорів уповноважених банків щодо короткострокових залучень коштів від нерезидентів;*
- *підтримання ініціативи ЄБРР щодо запровадження ним в Україні програми фінансування кредитних проєктів для українських суб'єктів підприємницької*

діяльності в гривні (постанови Правління НБУ від 22 червня 2007 р. №235, від 29 грудня 2007 р. №494);

- забезпечення розміру ставок за активними операціями Національного банку на позитивному рівні щодо рівня інфляції, а також підвищення облікової ставки з 8% до 10% річних з 1 січня 2008 р. (постанова НБУ від 29 грудня 2007 р. №492).

Отже, в Україні поки що немає тих передумов, які призвели до іпотечної кризи в США. Але американська криза повинна об'єктивно змінити параметри іпотечного кредитування в Україні шляхом зниження його обсягів і підвищення вартості через обмеженість зовнішніх ресурсів. Тому вважаємо, що українським банкам доцільно звернути увагу на необхідність дотримання високих стандартів іпотечного кредитування, поліпшення системи оцінки позичальників, та розвиток ринку іпотечних цінних паперів.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 // www.bank.gov.ua.
2. Шкарпова О. На узбіччі кризи // *Контракти*. – 2008. – №5.
3. Паливода К., Гайдучкий П. Чи загрожує Україні іпотечна криза // *Дзеркало тижня* – 2008. – №3(682).
4. www.bank.gov.ua – офіційна Інтернет-сторінка Національного банку України.
5. www.imf.org – офіційна Інтернет-сторінка Міжнародного валютного фонду.
6. www.ukrstat.gov.ua – офіційна Інтернет-сторінка Держкомстату України
7. <http://pluto.bank.gov.ua/hosting/dsr/>

Романчукевич В.В. Іпотечний кризис в США и его возможное влияние на финансовую систему Украины.

Проанализированы проблемы валютно-финансовых дисбалансов, которые влияют на состояние банковской системы Украины, определен ряд мероприятий Национального банка Украины, направленных на усиление финансовой стабильности и уменьшение зависимости банковской системы от внешних заимствований, а также отмечены возможные последствия влияния негативных тенденций на финансовую систему Украины в случае углубления мирового финансового кризиса.

Ключевые слова: внешние заимствования, золотое правило, инфляция, ипотечный кризис, Национальный банк Украины, риск валютного кредитования.

Romanchukевич V.V. Mortgage Crisis in the USA and its Possible Influence on the Financial System of Ukraine.

The problems of currency-financial disbalances which influence on the state of the banking system of Ukraine have been analysed, a range of measures of the National bank of Ukraine with the purpose of the strengthening of financial stability and diminishing of dependence of the banking system on the external borrowings, and also the possible consequences of the influencing of negative tendencies on the financial system of Ukraine in the case of the deepening of world financial crisis have been determined.

Key words: external borrowings, golden rule, inflation, mortgage crisis, National bank of Ukraine, foreign currency crediting risk.

Надійшло 15.05.2008 р.